

1984. Колгосп тварин

Два культових твори Орвелла під однією обкладинкою

«1984» - роман вважається одним із найвідоміших творів у жанрі антиутопії, що попереджає про загрозу тоталітаризму. Був написаний в 1940 році, але він має неабияку актуальність і сьогодні.

Вінстон Сміт - рядовий працівник Міністерства Правди, яке займається постійним оновленням і переписуванням історії. Він живе у світі подвійних стандартів, де все контролює Поліція Думок, що забороняє мислити, і Міністерство Любові, що завдає болю. Абсурдна реальність, життя за шаблоном, карбовані кроки у колонах однакових сірих особистостей. І в тебе немає шансу зробити крок убік. Ти під наглядом. Завжди і скрізь. Старший Брат пильнує за тобою.

«Колгосп тварин» - у відносно короткому творі (близько 100 сторінок) проводиться паралель з диктатурою у Радянському Союзі, яка виникла у 1917-1922 роках. За словами Орвелла, «Колгосп тварин» відображає події, що призвели до російської революції 1917 року, а потім до сталінської епохи (1927-1953) в Радянському Союзі. До них відносяться також корупція, недалекоглядність, байдужість, неuczтво та терор.

Одного ранку фермер Джонс забуває нагодувати худобу. І тоді тварини вирішують, що настав час підняти повстання. На чолі зі свинями Наполеоном і Сноуболлом вони виганяють Джонса з ферми. Свині встановлюють свою владу і проголошують Сім Заповідей. Але день за днем у серцях інших тварин зріє сумнів: а чи справді всі вони рівні? Можливо, серед них є ті, які вважають себе рівнішими за інших?..

ДАННЯ — ЦЕ СИЛА
ВІЙНА — ЦЕ МИР
НЕВІДАННЯ — [REDACTED] ВІЙНА — [REDACTED] ВІЙНА —
СВОБОДА — [REDACTED] ВІЙНА — ЦЕ МИР
— ЦЕ РАБСТВО [REDACTED] — ЦЕ МИР ВІЙНА — ЦЕ
— ЦЕ СИЛА [REDACTED] — ЦЕ МИР НЕВІДАННЯ — ЦЕ СИЛА ВІЙНА — ЦЕ

1984

ВІДАННЯ — ЦЕ СИЛА НЕВІДАННЯ — ЦЕ СИЛА
— ЦЕ СИЛА
[REDACTED] — ЦЕ МИР
— ЦЕ МИР [REDACTED] — ЦЕ РАБСТВО
СВОБОДА — ЦЕ РАБСТВО
— ЦЕ МИР НЕВІДАННЯ
[REDACTED] НЕВІДАННЯ — ЦЕ СИЛА СВОБОДА — ЦЕ РАБСТВО
— ЦЕ МИР ВІЙНА — ЦЕ МИР СВОБОДА — ЦЕ РАБСТВО
ВІЙНА — ЦЕ МИР СВОБОДА — ЦЕ РАБСТВО
— ЦЕ СИЛА [REDACTED] — ЦЕ МИР
— ЦЕ МИР ВІЙНА — ЦЕ МИР

ДЖОРДЖ ОРВЕЛЛ

КУЛЬТ**READ**

GEORGE ORWELL

1984

A NOVEL

ДЖОРДЖ ОРВЕЛЛ

1984

РОМАН

ХАРКІВ 2023 КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2023

ISBN 978-617-15-0354-0 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданнями:

ОРВЕЛЛ Джордж
1984

УДК 821.111
О63

Редакція висловлює подяку Тетяні Щегринець за допомогу в роботі над проектом

Перекладено за виданням:
Orwell G. 1984 : A Novel / George Orwell. — New York : HarperCollins, 2017. — 304 p.

Переклад з англійської *Олени Оксеніч*
Дизайн обкладинки *Івана Дубровського*

ISBN 978-617-15-0181-2
ISBN 978-132-88-6933-3 (англ.)

© George Orwell, 1949

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2023

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2023

ОРВЕЛЛ Джордж
Колгосп тварин

УДК 821.111
О63

Редакція висловлює подяку Тетяні Щегринець за допомогу в роботі над проектом

Перекладено за виданням:
Orwell G. Animal Farm : A Fairy Story. — New York : HarperCollins, 1996. — 192 p.

Переклад з англійської *Ольги Захарченко*
Дизайн обкладинки *Івана Дубровського*

ISBN 978-617-15-0181-2

ISBN 978-015-10-0217-7 (англ.)

© George Orwell, 1945

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2023

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2023

Розділ 1

Стояв прохолодний квітневий день, годинники били тринадцяту. Притиснувши підборіддя до грудей, аби сховатися від кусючого вітру, Вінстон Сміт швидко прослизнув у скляні двері багатоквартирного будинку «Перемога» — утім, недостатньо швидко, і хмарка піщаної пилюки залетіла слідом за ним.

У вестибюлі тхнуло вареною капустою й старими плетеними килимками. До однієї зі стін було пришпилено кольоровий плакат, завеликий для приміщення. На ньому було зображене велетенське, більше метра завширшки, обличчя чоловіка років сорока п'яти з густими чорними вусами й грубувато вродливими рисами. Вінстон рушив до сходів. Викликати ліфт сенсу не було. Він і в найкращі часи працював нечасто, а зараз електрику вдень вимикали взагалі. Економили, готуючись до Тижня Ненависті. Його квартира була розташована на сьомому поверсі, тож Вінстон, якому було тридцять дев'ять років і який мав варикозну виразку над правим щиколотком, піднімався повільно й кілька разів зупинявся перепочити. Плакат із велетенським обличчям пильно дивився на нього зі стіни навпроти шахти ліфта на кожному сходовому марші. Це було одне з тих зображень, які малюють так, щоб очі постійно стежили за глядачем. «СТАРШИЙ БРАТ ПИЛЬНУЄ ЗА ТОБОЮ» — так було написано під обличчям.

У квартирі солодкий голос зачитував цифри, що певним чином стосувалися виробництва чавуну. Голос лунав із видовженої, схожої на тьмяне дзеркало металевої пластини, яка становила частину правої стіни. Вінстон повернув вимикач, і голос дещо стихнув, хоча слова однаково можна було розібрати. Цей пристрій, що звався телеекраном, можна було приглушити, та жодним чином не вимкнути зовсім. Вінстон підійшов до вікна: дрібна, тендітна фігура, худобу якої лише підкреслював синій комбінезон, однострій партії. Він мав дуже світле волосся й від природи рум'яне обличчя, його шкіра загрубла від жорсткого мила, затупленої бритви та зимового холоду, що лише нещодавно минув.

Світ надворі здавався холодним навіть крізь зачинене вікно. Унизу, на вулиці, дрібні пориви вітру закручували порохняву й клапті паперу

у спіральні вири, і, попри яскраве сонце й різку синяву неба, здавалося, що усе, окрім наліплених всюди плакатів, позбавлене кольору. Чорновусе обличчя дивилося з кожного помітного кутка. На фасаді будинку навпроти теж був такий плакат. «СТАРШИЙ БРАТ ПИЛЬНУЄ ЗА ТОБОЮ» — казав підпис, і темні очі пронизливо дивилися в очі Вінстона. Ще один плакат, на рівні першого поверху, був відірваний з одного краю й судомно тріпотів під вітром, то відкриваючи, то закриваючи одне слово: АНГСОЦ. Удалині з'явився між дахів гелікоптер, зависнув на мить, мов трупна муха, а тоді знову зірвався з місця й відлетів геть широкою дугою. Поліційний патруль заглядав у чужі вікна. Утім, патрулі не мали значення. Важила лише Поліція Думок.

За Вінстоною спиною голос з телеекрана досі лопотів про чавун і перевиконання Дев'ятої Трирічки. Телеекран одночасно транлював і приймав сигнал. Він уловлював будь-який виданий Вінстоном звук, хоч трохи голосніший за шепіт. Більше того, якщо Вінстон залишався у полі зору металевої пластини, його могли не лише чути, а й бачити. Звісно, неможливо було дізнатися, чи стежать за тобою цієї миті. Можна було лише гадати про те, як часто чи за якою схемою Поліція Думок підключається до кожної окремої трансляції. Було навіть цілком імовірно, що вони пильнували постійно і за всіма. У будь-якому разі, могли підключитися до твоєї трансляції, коли забажають. Доводилося жити за звичкою, що перетворилася на інстинкт, припускаючи, що кожен твій звук підслуховують, кожен твій рух вивчають, якщо навколо не темрява.

Вінстон так і стояв спиною до телеекрана. Так було безпечніше, хоча він добре знав, що навіть спина може чимало повідомити про людину. За кілометр від нього над замурзаним краєвидом височіло білим велетом місце його роботи — Міністерство Правди. «Ось він, — подумав Вінстон із легкою огидою, — Лондон, головне місто Злітної Смуги Один, третьої за кількістю населення провінції Океанії». Він спробував вичавити з себе хоч якийсь дитячий спогад, що підказав би, чи завжди Лондон був таким. Чи завжди існували ці краєвиди зогнилих будинків дев'ятнадцятого століття, із боками, підпертими дерев'яними балками, із забитими картоном вікнами й проіржавілими дахами, із божевільними, провислими на всі боки огорожами навколо садків? І розбомблені місцини, де у повітрі кружляв тиньковий порох,

а на купи каміння й сміття видирався виткий кипрій, і ті місця, де після бомб лишилися значні прогалини, на яких тепер вирости злиденні колонії дерев'яних будівель, схожих на курники? Та марно: він нічого не пригадував. Від його дитинства нічого не лишилося, окрім серії яскраво освітлених картин без тла, здебільшого нерозбірливих.

Міністерство Правди — Новомовою¹ Мініправ — разюче відрізнялося від усього іншого, що впадало в око. Це була гігантська пірамідальна будова з сяючого білого бетону, що височіла, ярус за ярусом, на триста метрів угору. Із місця, де стояв Вінстон, можна було прочитати три слогани Партії, написані елегантними літерами на білому фасаді:

ВІЙНА — ЦЕ МИР
СВОБОДА — ЦЕ РАБСТВО
НЕВІДАННЯ — ЦЕ СИЛА

Подейкували, що Міністерство Правди має три тисячі кабінетів над поверхнею землі й аналогічну розгалужену підземну систему. По всьому Лондону було лише три споруди подібного вигляду й розміру. Вони настільки пригнічували навколишню забудову, що з даху будинку «Перемога» можна було побачити всі чотири одночасно. Це були будинки чотирьох Міністерств, які й складали весь урядовий апарат: Міністерство Правди, яке опікувалося новинами, розвагами, освітою й мистецтвом, Міністерство Миру, яке займалося війною, Міністерство Любові, яке підтримувало закон і порядок, і Міністерство Достатку, відповідальне за економічні справи. Новомовою — Мініправ, Мінімир, Мінілюб та Мінідост.

Міністерство Любові жахало найбільше. Воно зовсім не мало вікон. Вінстон ніколи не був ані всередині, ані ближче, ніж за пів кілометра до нього. Туди неможливо було потрапити — хіба що за офіційною справою, і для цього треба було пройти лабіринтом колючого дроту, через сталеві двері, повз приховані кулеметні пости. Навіть вулиці, які вели до зовнішніх кордонів Міністерства, кишіли схожими на горил охоронцями у чорних одностроях, озброєними розкладними кийками.

Вінстон різко розвернувся. Напустив на обличчя вираз тихого оптимізму, який рекомендувалося носити перед телеекраном. Пройшов через кімнату до крихітної кухоньки. Залишивши Міністерство о цій

порі, він пожертвував обідом у їдальні, хоч і знав, що на кухні немає харчів — хіба що кусень темного хліба, який треба було зберегти на завтрашній сніданок. Він узяв із полиці пляшку прозорої рідини з простою білою етикеткою з написом «ДЖИН «ПЕРЕМОГА»». Від пляшки віяло нудотним олійним запахом, як від китайського рисового спирту. Вінстон налив майже повну чашку, зібрався з духом і випив залпом, наче ліки.

Його обличчя вмить побагровіло, з очей потекло. Ця штука була подібна до азотної кислоти, більше того, ковтаючи, він відчув, наче хтось вдарив його по голові гумовим кийком. Утім, наступної ж миті вогонь у шлунку згас, і світ почав здаватися радіснішим. Вінстон узяв цигарку з зібганої пачки з написом «СИГАРЕТИ «ПЕРЕМОГА»» й необережно перевернув її догори дригом так, що весь тютюн висипався на підлогу. Із наступною мав більше успіху. Він повернувся до вітальні й сів за столик, що стояв ліворуч від телеекрана. Дістав із шухляди ручку з пером, чорнильницю й товстий порожній записник розміром у чверть листа, із палітуркою червоною ззаду й зробленою під мармур спереду.

З якихось причин телеекран у вітальні стояв незвичайно. Замість того, щоби розташувати його, як годилося, у торці, аби він панував над усією кімнатою, його вмонтували у довшу стіну, навпроти вікна. З одного боку від нього була неглибока ніша, напевно, на час побудови призначена для книжкової шафи, — у ній Вінстон і сидів. Відхилившись назад, він залишався поза зоною досяжності телеекрана. Авжеж, його однаково було чутно, але, поки він залишався на цьому місці, не видно. Почасти саме незвичайна географія кімнати підказала йому те, що він збирався робити.

Утім, не менш вагому роль зіграв і сам нотатник, який Вінстон щойно дістав із шухляди. Він був надзвичайно гарний. Гладенький кремовий папір трохи пожовк від старості: такий не виробляли уже принаймні сорок років. Однак Вінстон здогадувався, що записник був ще давніший. Він побачив його у вітрині затхлої крамнички дрібниць у нетрях міста (він уже й забув, в якому саме кварталі) й підкорився непереборному бажанню ним заволодіти. Члени Партії не мали ходити до звичайних магазинів (це називалося «торгівлею на вільному ринку»), та цього правила дотримувалися не надто суворо, бо ж існували різні речі, як-от шнури для черевиків чи леза для гоління,

які неможливо було дістати інакше. Вінстон швидко роззирнувся, тоді прослизнув усередину крамниці й купив записник за два долари п'ятдесят. Тоді він сам не усвідомлював, чи робить це з якось метою. Просто приніс його додому у портфелі, охоплений відчуттям провини. Записник компрометував його навіть без жодного запису.

Зараз же він збирався почати вести щоденник. Це не було протизаконно (ніщо не було, позаяк не було і самих законів), але якщо його знайдуть, Вінстона, напевно, скарають на смерть або ж присудять принаймні двадцять п'ять років у таборі примусової праці. Вінстон устромив перо до ручки, посмоктав, аби прибрати жир. Ручка була інструментом архаїчним, такі майже не використовували навіть для підписів — він дістав одну, нишком і не без складнощів, лише тому, що цей чудовий кремовий папір заслуговував, щоби на ньому писали справжнім пером, замість дряпати слова чорнильним олівцем. Вінстон узагалі не звик писати від руки. За винятком коротких нотаток, звик диктувати усе мовопису, який, звісно ж, не годився для нинішньої задачі. Вінстон умочив ручку у чорнило і на мить завагався. Усе нутро затремтіло. Залишити свій слід на папері — це був незворотний вчинок. Дрібними, незграбними літерами він написав:

4 квітня 1984.

Він відкинувся на спинку стільця. Його охопило відчуття повної безпорадності. Насамперед, він не міг з упевненістю сказати, що нині саме 1984 рік. Це було близько до правди, адже Вінстон був переконаний, що йому тридцять дев'ять років, а народився він начебто у 1944 чи 1945, однак встановити дату було можливо хіба що з похибкою у рік-два.

А, власне, для кого, раптом замислився Вінстон, він пише цей щоденник? Для майбутнього, для ненароджених. Його думки іще на мить зависли над сумнівною датою на сторінці, а тоді з гуркотом влетіли у слово Новомови: ДВОМИСЛ. Він уперше осягнув масштаб задуманого. Хіба можна зв'язатися з майбутнім? Це неможливо за своєю природою. Або ж майбутнє буде схожим на нинішнє, і тоді воно його не слухатиме, або ж воно буде зовсім інакшим, і скрута Вінстона для нього не матиме сенсу.

Деякий час Вінстон тупо дивився на папір. Телеекран перемкнувся на пронизливу військову музику. Цікаво: він наче не просто втратив силу самовираження, а й забув, що взагалі збирався сказати. Він тижнями готувався до цієї миті, але йому жодного разу не спало на думку, що знадобиться щось іще, окрім сміливості. Саме писання — це просто. Він мав лише перенести на папір той нескінченний, невтомний монолог, що лунав у його голові, без перебільшень, роками. Утім, наразі і цей монолог зачухнув. Більше того, варикозна виразка нестерпно засвербіла. Він не наважувався її почухати, бо це завжди викликало запалення. Спливали секунди. Він не сприймав нічого, крім порожнечі сторінок перед ним, свербіння шкіри над щиколотком, ревіння музики й легкого сп'яніння від джину.

Зненацька він почав писати, охоплений панікою, лише почасти розуміючи, що саме пише. Дрібний, мов дитячий, почерк гуляв сторінкою вгору-вниз, спочатку втрачаючи великі літери, а зрештою й крапки з комами.

4 квітня 1984. Учора в кінотеатрі. Самі воєнні фільми. Був дуже хороший про корабель, повний біженців, який бомбили десь у Середземномор'ї. Публіка дуже розважилася кадрами величезного огрядного чоловіка, який намагався втекти вплав від гелікоптера, спочатку показали, як він борсався у воді, мов тюлень, тоді показали його через лінзи гелікоптерних прицілів, тоді в ньому стало повно дірок і море навколо стало рожеве і він потонув так стрімко, наче набрав крізь дірки води, і публіка вибухнула сміхом коли він потонув. потім показали шлюпку повну дітей і гелікоптер, що кружляв над нею. у шлюпці сиділа жінка середнього віку можливо єврейка, з хлопчиком років трьох на руках. хлопчик верещав від жаху й заривався головою їй між грудей, наче намагався сховатися у ній і жінка огортала його руками і втішала хоча сама від страху аж посиніла, і накривала його собою як могла наче думала, що її тіло може вберегти його від куль. потім гелікоптер скинув на них двадцятикілограмову бомбу, приголомшливий спалах і шлюпка розлетілася на друзки. далі була чудово знята дитяча рука, що злітала у повітря вище

вище вище гелікоптер з камерою напевно летів за нею і з місць для партійців лунали активні оплески але жінка з пролівської частини зали раптом зчинила ґвалт і почала кричати що вони не мали цього показувати не дітям не варто було це неправильно не перед дітьми ні аж поки поліція її не вивела не вивела її не думаю що з нею щось сталося нікого не обходить що проли кажуть типова пролівська реакція вони ніколи...

Вінстон зупинився, почасти тому, що руку зсудомило. Він не знав, що змушувало його лити на папір цей потік маячні. Але цікаво, що, поки він це робив, у голові виринув зовсім інший спогад, так ясно, що це було майже те ж саме, що записати його. Тепер він збагнув, що саме через цей інший випадок і вирішив піти додому й почати вести щоденник саме сьогодні.

Це сталося зранку у Міністерстві, якщо взагалі можна сказати, що щось настільки розпливчате може статися.

Була майже одинадцята, й у Відділі Документації, де Вінстон працював, із кабінок витягували й розставляли у центрі зали навпроти великого телеекрана стільці, готуючись до Двохвилинки Ненависті. Вінстон саме займав місце в одному з середніх рядів, коли до зали несподівано увійшло двоє людей, яких він знав в обличчя, але ніколи з ними не говорив. Однією з них була дівчина, яку він часто бачив у коридорах. Її імені він не знав, утім, знав, що вона працювала у Відділі Художньої Літератури. Ймовірно, зважаючи на те, що він не раз бачив її із гайковим ключем та плямами мастила на руках, дівчина займалася технічним обслуговуванням однієї з машин, що писали романи. Вона була зухвала з вигляду, років двадцяти семи, із густим темним волоссям, веснянкуватим обличчям і швидкими, спортивними рухами. Вузький багрянний пасок, емблема Молодіжної Антисекс Ліги, кілька разів огортав талію її комбінезона, достатньо туго, аби підкреслити стегна. Вінстонові вона з першої ж миті не сподобалася. І він знав, чому. Причиною тому була атмосфера хокейних полів і холодних ванн, і групових походів, і всепоглинаючої пристойності, яку вона випромінювала. Йому взагалі не подобалися майже всі жінки, аж надто молоді й привабливі. Завжди саме жінки, понад усе — молоді, були найбільш фанатичними прихильницями

Партії, поглиначками гасел, завзятими шпигунками й винюхувачками неблагонадійності. Та ця молода жінка здавалася йому навіть небезпечнішою за інших. Якось, проминувши його в коридорі, вона швидко зиркнула на нього навскоси — цей погляд наче пронизав його наскрізь, на мить сповнивши чорним жахом. Йому навіть спало на думку, що вона може бути агенткою Поліції Думок. Правду кажучи, це було мало ймовірно. Та однаково, коли вона була десь поблизу, йому ставало дивно незатишно, і до цього домішувалися страх та ворожість.

Другим був чоловік на прізвище О'Браєн, член Внутрішньої Партії, який обіймав таку важливу й високу посаду, що Вінстон лише приблизно уявляв, якою вона може бути. Щойно люди побачили чорний комбінезон члена Внутрішньої Партії, усе товариство накрила тиша. О'Браєн був кремезним, огрядним чолов'ягою з товстою шиєю й грубим, жорстким та водночас комічним обличчям. Попри грізну зовнішність, він мав певний шарм. Те, як він поправляв окуляри на носі, дивним чином обеззброювало, у незбагнений, цивілізований спосіб. Цей жест міг би нагадати про дворянина вісімнадцятого століття, який пропонує співрозмовникові табакерку, якби хтось ще мислив такими категоріями. Вінстон бачив О'Браєна з десятків разів приблизно за стільки ж років. О'Браєн глибоко вабив його, і не лише тому, що Вінстона інтригував контраст між його вишуканими манерами та боксерською зовнішністю. Значно більше важила його потайна віра — чи навіть не віра, а лише надія на те, що політична благонадійність О'Браєна була недосконала. Щось в його обличчі вперто про це говорило. І знову ж таки, можливо, що на цьому обличчі відображалася не неблагонадійність, а просто інтелект. У будь-якому разі, О'Браєн здавався людиною, з якою можна поговорити, якби можна було якимось чином обдурити телеекран і зустрітися наодинці. Вінстон ніколи не намагався перевірити свою здогадку: для цього не існувало жодного способу. Тоді О'Браєн глянув на наручний годинник, побачив, що вже майже одинадцять й, вочевидь, вирішив залишитися у Відділі Документації до кінця Двохвилинки Ненависті. Він сів у тому ж ряду, що й Вінстон, за кілька місць від нього. Невисока жінка з волоссям пісочного кольору, яка працювала у сусідній із Вінстоном кабінці, сіла між ними. Дівчина з темним волоссям влаштувалася позаду.

Наступної миті з великого телеекрана в кінці кімнати вибухнула жахлива, скреготлива промова, схожа на звук велетенської машини, що працює без мастила. Від цього звуку нили зуби, ставало дибки волосся на потилиці. Ненависть почалася.

Як завжди, на екрані спалахнуло обличчя Еммануеля Гольдштайна, Ворога Народу. Поміж глядачів, то тут то там, лунало сичання. Невисока пісочноволоса жіночка вискнула з огидою й страхом. Гольдштайн був зрадником та відступником, який колись давно (ніхто точно не пригадував, наскільки давно) був одним із провідників Партії, майже рівним самому Старшому Братові, а тоді поринув у контрреволюційну діяльність, отримав смертний вирок, але таємничим чином утік і зник. Програма Двохвилинки Ненависті варіювалася від дня до дня, та не було такої, в якій Гольдштайн не грав провідну роль. Він був первісним зрадником, він першим спаплюжив чистоту Партії. Усі наступні злочини проти Партії, усі зради, саботажі, ересі, порушення повстали безпосередньо з його вчення. Він досі сидів десь, живий, і виплітав свої змови, можливо, десь за морем, під захистом своїх іноземних хазяїв, а можливо — як час від часу пліткували, — десь у сховку в самій Океанії.

Вінстонові стиснуло діафрагму. Він ніколи не міг дивитися на Гольдштайнове лице без болючої суміші емоцій. Це було худе єврейське обличчя з пухнастим ореолом білого волосся й невеличкою козлячою борідкою — обличчя розумне і водночас неясно мерзенне, зі старечою дурістю довгого тонкого носа, на кінчику якого вместилися окуляри. Воно нагадувало морду вівці, і в голосі так само було щось овече. Гольдштайн, як завжди, плювався отрутою на доктрини Партії — його нападки були настільки збочені й перебільшені, що навіть дитина могла би бачити їх наскрізь, утім, водночас вони звучали достатньо правдиво, аби виникало тривожне відчуття того, що інші люди, які не мають твого холодного розуму, можуть ними захопитися. Він лаяв Старшого Брата, викривав диктатуру Партії, вимагав негайного миру з Євразією, виступав за свободу слова, свободу преси, свободу зібрань, свободу думки, істерично кричав про те, що революцію було зраджено, — усе це швидкою, багатоскладовою мовою, яка наче пародіювала звичний стиль ораторів Партії і навіть містила слова Новомови. Насправді, більше слів Новомови, ніж будь-хто з партійців уживав у звичному житті. І весь цей час, на той

випадок, якщо хтось сумніватиметься в тому, що саме стоїть за брехливими просторікуваннями Гольдштайна, на телеекрані за його головою маршували безкінечні колони євразійської армії — ряд за рядом міцних чоловіків з азійськими обличчями, позбавленими виразу, вони спливали до поверхні екрана й зникали, а їх заміняли точнісінько такі ж самі. Монотонне, ритмічне гупання солдатських чобіт створювало фон для Гольдштайнового бекання.

Не минули й перші тридцять секунд Ненависті, а у половини присутніх у залі вже виривалися неконтрольовані вигуки люті. Самовдоволене овече обличчя на екрані й жаска міць євразійської армії за ним були нестерпні, до того ж один лише вигляд Гольдштайна чи думка про нього автоматично викликали страх та гнів. Гольдштайн був стабільнішим об'єктом ненависті, ніж Євразія чи Остазія, бо ж, воюючи з однією з цих сил, Океанія загалом підтримувала мир з іншою. Та ось що було дивно: хоча усі ненавиділи й зневажали Гольдштайна, хоча щодня, тисячу разів на день його теорії спростовувалися, трощилися, висміювалися, представлялися очам публіки тим жалюгідним сміттям, яким вони й були, із трибун, із телеекрана, зі сторінок газет та книжок — попри все це, його вплив не ставав меншим. Завжди знаходилися свіжі роззяви, що тільки й чекали, аби він їх звабив. Не минало й дня без викриття Поліцією Думок шпигунів та саботажників, які діяли за його вказівками. Він був головнокомандуючим обширної тіньової армії, підпільної мережі змовників, відданих справі державного перевороту. Вона нібито називалася Братством. Люди пошепки поширювали історії про страшну книжку, зведення усіх ересей авторства Гольдштайна, яке потай поширювалося по всіх усядах. Книжка ця назви не мала. Люди називали її просто — КНИГА. Та про такі речі дізнавалися лише з туманних пліток. Ані Братство, ані КНИГА не належали до тем, на які воліли б говорити звичайні члени Партії, якщо цього можна було уникнути.

На другій хвилині Ненависті почалося безумство. Люди стрибали на місцях, відчайдушно горлали, аби лише заглушити овече мекання з екрана, що зводило їх з розуму. Невисока пісочноволоса жіночка побуряковіла, вона розкривала й закривала рота, мов риба, яку викинуло на берег. Навіть обличчя О'Браєна залив рум'янець. Він сидів дуже прямо, могутні груди злегка тремтіли, наче він протистояв

могутній хвилі. Темноволоса дівчина за Вінстоном почала вигукувати: «Свиня! Свиня! Свиня!», а тоді зненацька схопила важкий словник Новомови й жбурнула його в екран. Він ударив Гольдштайна у ніс і відскочив, голос з екрана невблаганно лунав далі. У мить ясності Вінстон збагнув, що горлає разом з усіма й шалено лупить п'ятою по поперечині свого стільця. Жахом Двохвилинок Ненависті було не те, що кожен зобов'язувався відігравати свою роль, а навпаки — те, що до цього неможливо було не приєднатися. За тридцять секунд зникала потреба прикидатися. Гидкий екстаз страху й мстивості та бажання вбивати, катувати, троцяти обличчя відбійним молотком, здавалося, пронизували групу людей, мов електричний струм, перетворювали кожного на викривленого, верескливого шаленця. Утім, лють, яку ці люди відчували, була абстрактною, ні на кого не спрямованою, тож її можна було переводити з одного об'єкта на інший, мов полум'я паяльної лампи. Так, в якусь мить Вінстонова ненависть була спрямована зовсім не на Гольдштайна, а навпаки, на Старшого Брата, на Партію, на Поліцію Думок; у такі миті його серце линуло до самотнього, висміяного еретика на екрані, єдиного захисника правди й притомності у світі брехні. Однак наступної ж миті він був заодно з людьми, що його оточували, і все, що говорилося про Гольдштайна, видавалося правдою. У ці миті його потайна зневага до Старшого Брата перетворювалася на обожнювання, і здавалося, що Старший Брат височіє над ними, мов вежа, — невразливий, безстрашний захисник, скеля, що стримує азійські орди, і Гольдштайн, попри свою ізоляцію, попри безпорадність і сумнів, що нависав над самим його існуванням, видавався лихим чаклуном, спроможним зруйнувати цивілізований світ самою силою власного голосу.

Часом було навіть можливо переключити цю ненависть силою волі. Різким, жорстким зусиллям, яким, буває, відриваєш голову від подушки в нічному жахітті, Вінстон зміг перенести свою ненависть з обличчя на екрані на темноволосу дівчину за своєю спиною. В його голові спалахнули яскраві, прекрасні марення. Він забив би її до смерті гумовим кийком. Він прив'язав би її, оголену, до стовпа й випустив би в неї хмару стріл, мов у святого Себастьяна. Він згвалтував би її і перерізав би їй горло в мить кульмінації. Більше того, зараз він, як ніколи, ясно зрозумів, чому ненавидів її. Він ненавидів її за те, що вона була молода, приваблива й позбавлена статі, за те, що він хотів укласти

її в ліжку і ніколи не зміг би цього зробити, бо солодку гнучку талію, яка так і просилася в обійми його рук, оперізував лише ненависний багрянний пасок, агресивний символ цнотливості.

Ненависть дійшла кульмінації. Голос Гольдштайна змінився справжнім овечим меканням, і його обличчя на мить перетворилося на морду вівці. Тоді ця морда розчинилася у постаті євразійського солдата, який наближався, велетенський і жаский, його автомат ревів, здавалося, він зараз вигулькне з поверхні екрана, так, що деякі люди в першому ряду здригалися, втискаючись у спинки стільців. Але у ту ж мить, до глибокого полегшеного зітхання усіх присутніх, ворожа постать перетворилася на обличчя Старшого Брата — чорновоLOSE, чорновусе, повне сили й таємничого спокою, таке велике, що воно заповнило майже весь екран. Ніхто не чув, що саме казав Старший Брат. Кілька слів підбадьорення, які зазвичай вимовляють у гуркоті бою, незрозумілі по окремі, вони відновлюють упевненість уже тим, що їх просто було сказано. Тоді обличчя Старшого Брата знову зникло, і замість нього з'явилися три лозунги Партії, написані великими, жирними літерами:

ВІЙНА — ЦЕ МИР
СВОБОДА — ЦЕ РАБСТВО
НЕВІДАННЯ — ЦЕ СИЛА

Та здавалося, що обличчя Старшого Брата на кілька секунд затрималося на екрані, наче відтиск на зіницях усіх присутніх, надто яскравий, аби негайно зникнути. Невисока пісочноволося жіночка відкинулася на спинку стільця, що стояв перед нею. Трепетливо промимрила щось на зразок: «Мій рятівник!» і простягнула руки до екрана, а тоді закрила обличчя долонями. Було зрозуміло, що вона молиться.

У цю мить уся група людей зірвалася в глибоке повільне ритмічне скандування: «С-Б!...С-Б!»; вони повторювали це знову і знову, дуже повільно, із довгою паузою між буквами — це був важкий, монотонний звук, химерно первісний, і здавалося, що десь на тлі можна почути гупання босих ніг та пульсування тамтамів. Це лунало секунд зо тридцять, мов рефрен, який часто можна було почути в мить нестримних емоцій. Це був почасти гімн мудрості й величі Старшого

Брата, та більшою мірою все ж акт самогiпнозу, навмисне потоплення усвiдомленостi в хвилi ритмiчного гамору. У Вiнстона всерединi все похололо. Вiн не мiг не роздiляти загальної гарячки Двохвилинок Ненавистi, але це недолюдське монотонне «С-Б!...С-Б!» завжди сповнювало його жахом. Авжеж, вiн скандував з усіма, iнакше було неможливо. Приховати почуття, контролювати вираз обличчя, робити те, що роблять усі, — це була iнстинктивна реакцiя. Та лишалося кiлька секунд, протягом яких вираз очей мiг його зрадити. I саме в цю мить i сталася ця визначна подiя — якщо вона сталася насправдi.

Вiн на мить перехопив погляд О'Браєна. О'Браєн пiдвiвся. Вiн зняв окуляри i саме повертав їх на нiс своїм характерним жестом. Але була ця доля секунди, коли їхнi очi зустрiлися, i, поки це тривало, Вiнстон знав, — так, вiн ЗНАВ! — що О'Браєн думає так само, як вiн. Безпомилкове послання було передано. Наче їхнi розуми вiдкрилися, i думки вiльно пливли вiд одного до iншого через погляди. «Я з тобою, — наче говорив йому О'Браєн. — Я точно знаю, що ти вiдчуваєш. Я знаю все про твою зневагу, ненависть, огиду. Та не хвилюйся, я на твоєму боцi!» А тодi цей спалах iнтелекту зник, i лице О'Браєна стало таким же непроникним, як у всiх iнших.

От i все. I Вiнстон уже сумнiвався, чи саме це сталося. У таких випадкiв нiколи не бувало продовження. Вони лише пiдтримували в ньому вiру або надiю на те, що є й iншi вороги Партiї, окрiм нього. Можливо, чутки про пiдпiлля i змови все ж таки правда, можливо, Братство справдi iснує! Зважаючи на безкiнечнi арешти, зiзнання й страти, було неможливо не сумнiватися в тому, що Братство не просто мiф. Iнодi Вiнстон у нього вiрив, iнодi — нi. Не було жодних доказiв, самi побiжнi проблиски, якi могли означати все або ж нiчого: уривки пiдслуханих розмов, ледь помітнi написи на стiнi вбиральнi, одного разу навіть легкий порух руки на зустрiчi двох незнайомцiв, який мав такий вигляд, наче мiг бути сигналом до впiзнання. Це все були лише здогадки, цiлком iмовiрно, що вiн усе собi придумав. Вiнстон повернувся до своєї кабiнки, не дивлячись бiльше на О'Браєна. Йому не спало на думку подовжити їхнiй миттєвий зв'язок. Це було б надзвичайно небезпечно, навіть якби вiн знав, як за це взятися. На секунду чи двi вони обмiнялися неоднозначними поглядами, та й по всьому. Утiм, навіть це було визначною подiєю у тiй замкненiй самотностi, в якiй доводилося жити.

Вінстон отямився, сів рівніше. Відригнув: зі шлунка піднімався джин.

Його очі знову сфокусувалися на сторінці записника. Виявилося, що, поки він сидів у полоні безпорадних міркувань, його рука продовжувала писати, мовби автоматично. І це вже був не той зібганий, незграбний почерк, як раніше. Ручка чуттєво ковзала гладеньким папером, виводила охайними великими літерами:

ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА

ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА

ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА

ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА

ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА

знову і знову, заповнивши уже пів сторінки.

Він не зміг стримати напад паніки. Це було абсурдно, бо ж написання цих конкретних слів було не більш небезпечним за первинний акт початку щоденника. Та на мить він відчув спокусу вирвати зіпсовані сторінки й закинути цю справу взагалі.

Утім, він цього не зробив, бо ж знав, що це не має сенсу. Написав він «ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА» чи стримався — це нічого не змінювало. Продовжить він вести щоденник чи не продовжить — це нічого не змінить. Поліція Думок однаково його схопить. Він вчинив — однаково вчинив би, навіть якби ніколи не приклав ручки до паперу, — найсуттєвіший злочин, який вмщував у собі всі інші. Це називали мислезлочином. Мислезлочини не можна приховувати вічно. Можеш якийсь час успішно ховатися, навіть роками, та рано чи пізно по тебе прийдуть.

Це завжди було вночі — арешти неодмінно відбувалися вночі. Тебе різко висмикували зі сну, груба рука трусила тебе за плече, в очі яскраво світили, ліжко оточували жорсткі обличчя. У переважній більшості випадків не було ані суду, ані звіту про арешт. Люди просто зникали, і завжди — вночі. Твоє ім'я видаляли з реєстрів, усі записи про те, що ти в житті робив, витирали, саме твоє існування спочатку заперечувалося, а тоді й забувалося. Тебе скасовували, анулювали; зазвичай це називали ВИПАРОВУВАННЯМ.

Вінстона на мить охопила якась істерія. Він узявся писати поспішними, неохайними закарлюками:

*вони мене пристрелять байдуже мене застрелять у шию
ззаду байдуже геть старшого брата вони завжди стріляють
у шию ззаду мені байдуже геть старшого брата*

Тоді відкинувся на спинку стільця, присоромлений, і поклав ручку.
Наступної ж миті різко скинувся. У двері стукали.

Уже! Він сидів тихо, мов миша, у марній надії, що, хто б там не був,
вони підуть після невдалої спроби. Але ні, стукіт повторився.

Відкладати було найгірше з усього. Серце калатало барабаном, та
обличчя, за старою звичкою, найімовірніше, було позбавлене виразу.
Він підвівся й важко покрокував до дверей.

[1](#) Новомова — офіційна мова Океанії. Пояснення структури й етимології див. у Додатку.

Розділ 2

Уже поклавши руку на ручку дверей, Вінстон побачив, що залишив на столі розгорнутий щоденник. Слова «ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА» укривали сторінки, такі великі, що їх майже можна було розібрати через усю кімнату. Це був неймовірно безглуздий вчинок. Утім, він усвідомив, що, навіть попри паніку, не бажає замастити кремовий папір й закрити записник, поки чорнила ще вологі.

Він набрав повітря й відчинив двері. Його одразу ж омило теплою хвилиною полегшення. За дверима стояла вицвіла, розчавлена з вигляду жінка з тонким волоссям і зморшкуватим лицем.

— Ох, товаришу, — заговорила вона тужливим, слізливим голосом, — я от почула, що ви прийшли. Зможете зайти до нас, глянути, що з кухонною раковиною? Вона наче забилася, і...

Це була місіс Парсонс, дружина сусіда за поверхом. (Партія не заохочувала вживання слова «місіс», усіх треба було звати товаришами, але з деякими жінками це виходило мимоволі). Їй було років тридцять, але вигляд вона мала значно старший. Складалося враження, що зморшки на її обличчі постійно присипані пилом. Вінстон пішов коридором за нею. Ці дрібні ремонтні роботи дратували мало не щодня. Будинок «Перемога» був старий, зведений десь у 1930-му, і нині він просто розвалювався. Зі стін та стелі постійно відлущувався тиньк, труби щораз проривало від сильного морозу, дах протікав, варто було випасти снігу, система опалення зазвичай працювала на половину потужності, якщо її зовсім не вимикали з метою економії. Якщо щось не можна було відремонтувати самотужки, ремонт мали санкціонувати дистанційні комітети, які навіть заміну розбитої віконної шибки затягували на два роки.

— Звісно, це лише тому, що Тома немає вдома, — нечітко промовила місіс Парсонс.

Квартира Парсонсів була більша за Вінстонову і вбога на інакший лад. Усе здавалося побитим, потоптаним, наче помешканням щойно пронеслася величезна й небезпечна тварина. Підлогу вкривало різне приладдя для ігор — хокейні ключки, боксерські рукавиці, здутий футбольний м'яч, вивернуті навиворіт пропотілі шорти, — а стіл був засмічений брудними тарілками й затасканими, м'ятими зошитами. На

стінах висіли багряні прапори Ліги Молоді та Шпигунів та повнорозмірний плакат зі Старшим Братом. У квартирі, так само, як у всьому будинку, тхнуло вареною капустою, але цей запах перебивався різкішим смородом поту, який — це було зрозуміло з першого подиху, важко сказати, як саме, — залишила по собі відсутня на цей час людина. В іншій кімнаті хтось намагався, використовуючи гребінець і шматок туалетного паперу, підігравати військовій музиці, що досі линула з телеекрана.

— Діти, — мовила місіс Парсонс, кидаючи на двері дещо боязкий погляд. — Вони сьогодні вдома. І, звісно ж...

Вона мала звичку перериватися на середині речення. Кухонна раковина була майже по вінця повна брудної зеленкуватої води, що, як ніколи, сильно тхнула капустою. Вінстон опустився навколішки, оглянув коліно труби. Він ненавидів працювати руками, і згинатися ненавидів — від цього завжди починав кашляти. Місіс Парсонс безпорадно дивилася на нього.

— Звісно ж, якби Том був удома, він усе за мить полагодив би, — сказала вона. — Він любить таке. І руки у нього золоті, у Тома.

Парсонс був колегою Вінстона, так само працював у Міністерстві Правди. Це був повнуватий, але жвавий чоловік, запаморочливо тупий, просто маса недоумкуватого ентузіазму — один із тих повністю, без жодного запитання відданих трударів, від яких залежала стабільність Партії, навіть більше, ніж від Поліції Думок. У тридцять п'ять його проти волі виключили з Ліги Молоді, а до того, як до неї вступити, він спромігся пробути у Шпигунах на рік довше, ніж було закладено статутом. У Міністерстві він обіймав якусь другорядну посаду, що не вимагала інтелекту, але, з іншого боку, був провідним членом Спортивного Комітету та всіх інших комітетів, що опікувалися груповими походами, спонтанними демонстраціями, кампаніями з економії та взагалі діяльністю на добровільних засадах. Пихкаючи люлькою, він із тихою гордістю повідомляв, що в останні чотири роки не пропустив жодних зборів у Громадському Центрі, які відбувалися щовечора. Непереборний запах поту, наче мимовільний доказ активності, плив за ним, куди б він не пішов, і навіть залишався по ньому.

— Маєте гайковий ключ? — запитав Вінстон, крутячи гайку на коліні труби.

— Гайковий ключ, — повторила місіс Парсонс, одразу ж зовсім зніяковівши. — Не знаю. Я не впевнена. Можливо, діти...

Загупали чоботи, знову пролунав звук гребінця, і до вітальні увірвалися діти. Місіс Парсонс принесла гайковий ключ. Вінстон спустив воду і з огидою дістав жмут волосся, що забив трубу. Він, як міг, вимив пальці під холодною водою з крана й повернувся до кімнати.

— Руки вгору! — загорлав дикий голос.

Вродливий і суворий хлопчик років дев'яти вискочив із-за столу й цілився у нього з іграшкового пістолета, а його сестричка, роки на два молодша, повторювала все за ним, але зі шматком дерева. Обоє були вбрані у блакитні шорти, сірі сорочки й червоні шийні хустки — однострій Шпигунів. Вінстон підняв руки над головою, але йому було незатишно: хлопчик поведився аж надто жорстко, наче це була й не гра.

— Ти зрадник! — заволав він. — Ти мислезлочинець! Ти євразійський шпигун! Я тебе застрелю, я тебе випарую, я тебе до соляних шахт відправлю!

І ось вони вже стрибали навколо нього, вигукуючи «Зрадник!» і «Мислезлочинець!», і дівчинка повторювала за братом кожен рух. Це було навіть страшнувато, наче дивитися на те, як бавляться тигрєнята, з яких скоро вже виростуть людожери. В очах хлопчика було видно розважливу жорстокість, помітне бажання вдарити Вінстона рукою чи ногою, і розуміння того, що він уже майже доріс до такої можливості. Вінстон подумав, що добре, що в руках у нього не справжня зброя.

Місіс Парсонс нервово переводила очі з Вінстона на дітей і назад. У вітальні освітлення було краще, і він з цікавістю відзначив, що у зморшках на її обличчі справді лежить пил.

— Вони бувають такі галасливі, — мовила вона. — Розчаровані, бо не можуть піти подивитися на повішення, ось у чім річ. Я надто зайнята, аби їх повести, а Том не встигне повернутися з роботи.

— Чому нам не можна подивитися на повішення? — оглушливо заревів хлопчик.

— Хочу на повішення! Хочу на повішення! — повторювала дівчинка, так і стрибаючи навколо них.

Вінстон згадав, що цього вечора у Парку мали повісити за воєнні злочини якихось євразійських полонених. Це видовище

влаштовувалося десь раз на місяць і було вельми популярне. Діти завжди вимагали зводити їх туди. Вінстон попрощався з місіс Парсонс і рушив до дверей. Та не встигнув і шести кроків зробити, як щось нестримно боляче вдарило його в потилицю, наче у шию ззаду встромили до червоного розпечену залізяку. Він різко розвернувся й побачив, як місіс Парсонс тягне сина до дверей, а той ховає до кишені рогатку.

— Гольдштайн! — проревів хлопчик, коли за ним зачинялися двері. Та Вінстона понад усе вразив безпорадний страх на сіруватому обличчі його матері.

Повернувшись до себе, він швидко обійшов телеекран і знову сів за стіл, потираючи шию. Музика з телеекрана вщухла. Замість неї чіткий військовий голос зачитував, нібито з жорстокою втіхою, опис озброєння нової Плавучої Фортеці, яка саме стала на якір між Ісландією та Фарерськими островами.

Вінстон подумав, що з такими дітьми життя бідолашної жінки мало бути сповнене жахом. Ще рік-два, і вони стежитимуть за нею вдень і вночі, шукаючи проявів неблагонадійності. Нині майже всі діти були жахливі. І найгірше було те, що, хоч через організації на кшталт Шпигунів, їх систематично перетворювали на некерованих малих дикунів, вони не мали жодної схильності бунтувати проти партійної дисципліни. Навпаки, вони обожнювали Партію і все з нею пов'язане. Пісні, процесії, прапори, походи, вишкіл із макетами рушниць, вигукування гасел, поклоніння Старшому Братові — усе це здавалося їм чудовою грою. Усю жорстокість спрямовували назовні, на ворогів Держави, на іноземців, зрадників, саботажників, мислезлочинців. І недарма: не минало, практично, й тижня, щоб у «Таймс» не з'являвся допис про те, як якийсь малий підслух і нишпорка — зазвичай їх називали «героїчними дітьми», — підслухав щось компрометуюче і доніс на батьків Поліції Думок.

Печіння від кулі з рогатки вщухло. Вінстон нерішуче взяв ручку, міркуючи, чи знайдеться щось іще, про що можна записати в щоденнику. Несподівано знову почав думати про О'Браєна.

Кілька років тому — скільки саме? Напевно, років сім, — йому наснилося, що він іде крізь непроглядно темну кімнату. І коли він проминав когось, хто сидів збоку, той сказав: «Ми зустрінемося там, де не буде п'їтьми». Це було сказано дуже тихо, майже побіжно —

не наказ, а твердження. Вінстон ішов, не зупиняючись. Цікаво, що тоді, уві сні, ці слова не справили на нього великого враження. Вони набули значення лише пізніше, і дуже поступово. Він уже не пригадував, до цього сну чи після нього він уперше побачив О'Браєна, і не пригадував, коли вперше визначив, що голос належав О'Браєнові. Та, у будь-якому разі, голос було визначено. Саме О'Браєн говорив до нього із п'їтьми.

Вінстон ніколи не був упевнений, навіть після сьогорднішнього спалаху очей було неможливо з точністю сказати, ворог О'Браєн чи друг. Не те щоби це мало велике значення. Між ними утворився зв'язок порозуміння, а це було важливіше за приязнь чи підтримку. «Ми зустрінемося там, де не буде п'їтьми», — так він сказав. Вінстон не знав, що це означає, та був певен, що це справдиться, так чи інакше.

Голос із телеекрана замовкнув. У застоянному повітрі розлився клич сурми, чистий і прекрасний. Голос скрипливо продовжив:

— Увага! Будьте уважні, будь ласка! Блискавка щойно з Малабарського фронту. Наші сили здобули славетну перемогу в Південній Індії. Я уповноважений заявити, ця подія може наблизити війну до завершення. Ось текст блискавки...

«Далі будуть погані новини», — подумав Вінстон. І звісно ж, слідом за кривавим описом винищення євразійської армії, за колосальними цифрами вбитих і полонених, було оголошено, що з наступного тижня пайок шоколаду скоротиться з тридцяти грамів до двадцяти.

Вінстон ще раз відригнув. Джин вивітрувався, залишаючи відчуття спустошеності. Із телеекрана вибухнула пісня «Океаніє, усе для тебе» — можливо, на святкування перемоги, а можливо, аби перекрити спогади про втрачений шоколад. Тут треба було встати струнко. Утім, там, де він зараз був, його ніхто не бачив.

«Океаніє, усе для тебе» поступилася місцем легшій музиці. Вінстон підійшов до вікна, тримаючись до телеекрана спиною. День залишався ясним та холодним. Десь удалині вибухнула балістична ракета, глухо вібруючи й ревучи. Наразі близько двадцяти-тридцяти таких падали на Лондон щотижня.

Унизу, на вулиці, вітер тріпав надірваний плакат, слово «АНГСОЦ» то з'являлося, то зникало. Ангсоц. Священні принципи ангсоцу. Новомова, двомисл, мінливість минулого. У Вінстона було таке відчуття, наче він бредє лісом на дні моря, загублений у почварному

світі, в якому він сам був почварою. Він був самотній. Минуле померло, майбутнього годі було й уявити. Чи міг він бути певен, що хоч одна жива людська істота була на його боці? Як можна знати, що панування Партії не триватиме ВІЧНО? І наче відповідь, перед ним постали три гасла на білому фасаді Міністерства Правди:

ВІЙНА — ЦЕ МИР
СВОБОДА — ЦЕ РАБСТВО
НЕВІДАННЯ — ЦЕ СИЛА

Вінстон дістав із кишені четвертак. На монеті були ті ж самі гасла, вигравірувані крихітними чіткими літерами, а з іншого боку — голова Старшого Брата. Його очі стежили за тобою навіть з монети. Із монет, із марок, із книжкових обкладинок, із прапорів, із плакатів, з обгорток сигаретних пачок — звідусіль. Очі завжди стежили за тобою, голос завжди огортав тебе. Спиш чи ні, працюєш чи їси, сидиш у квартирі чи виходиш з неї, у ванні чи в ліжку — не втекти. Тобі ніщо не належало, за винятком кількох кубічних сантиметрів усередині черепа.

Сонце змістилося, і міради вікон Міністерства Правди, на які воно більше не сяяло, мали похмурий вигляд, мов бійниці фортеці. Серце Вінстона затремтіло перед велетенською пірамідою. Надто міцна, таку не взяти штурмом. Тисяча балістичних ракет не порушить її. Він знову запитав себе, для кого пише щоденник. Для майбутнього, для минулого — для епохи, що може бути уявною. Бо ж перед ним лежала не смерть, а винищення. Щоденник перетвориться на попіл, він сам — випарується. Лише Поліція Думок прочитає написане ним, перш ніж стерти це з пам'яті і з лиця землі. Як можна звертатися до майбутнього, коли фізично не залишиться жодного твого сліду, навіть анонімного слова на папірці?

Телеекран пробив чотирнадцяту. За десять хвилин треба виходити. Він має повернутися на роботу до чотирнадцятої тридцять.

Як не дивно, відбій часу, схоже, вселив у нього впевненість. Вінстон був самотнім привидом, що висловлює правду, якої ніхто ніколи не почує. Але поки він її висловлював, це незбагненим чином зберігало тяглість. Спадок людства несеш далі не тим, щоби змусити себе почути, а тим, що залишаєшся при тямі. Вінстон повернувся до столу, умочив перо в чорнило й написав:

Майбутньому чи минулому, тому часу, в якому думка вільна, в якому люди відрізняються один від одного й живуть не самі, — тому часу, в якому існує правда, і те, що вже зроблено, неможливо скасувати, від часу одностайності, від часу самотності, від часу Старшого Брата, від часу двомисла — вітання!

Він зрозумів, що уже мертвий. Здавалося, рішучий крок було зроблено лише зараз, коли він став спроможний формулювати власні думки. Наслідки кожного вчинку уже включені до самого вчинку. Він написав:

Мислезлочин не тягне за собою смерть; мислезлочин і є смертю.

Тепер, коли він визнав себе мерцем, йому стало важливо якомога довше залишатися живим. На двох пальцях його правиці лишилися плями чорнила. Саме такі дрібниці можуть тебе видати. Якийсь фанатик-нишпорка з Міністерства (ймовірно, жінка: як-от та з пісочним волоссям чи чорнява з Відділу Художньої Літератури) зацікавиться тим, чому це він щось писав під час обідньої перерви, чому скористався старомодною ручкою, ЩО саме писав — а тоді натякне на це відповідному відомству. Вінстон пішов до ванної кімнати й ретельно відшкрябав чорнило з пальців грубим, темно-брунатним милом, яке дерло шкіру, наче наждачний папір, а отже, добре для цього годилося.

Він поклав щоденник назад до шухляди. Не було сенсу навіть думати про те, щоби його сховати, але принаймні можна було перевірити, довідався хтось про його існування чи ні. Волосина на обрізі книги була надто очевидна. Він підібрав кінчиком пальця білу порошок незрозумілого походження й залишив у кутку обкладинки: якщо записник поворухнуть, вона впаде.

Розділ 3

Вінстонові снилася матір.

Він подумав, що йому мало бути років десять чи одинадцять, коли його мати зникла. Вона була високою, ставною, мовчазною жінкою з повільними рухами й розкішним світлим волоссям. Батька він пам'ятав гірше — темного, худого, вічно вбраного в охайний темний одяг (Вінстонові найкраще пам'яталися дуже тонкі підшви батькового взуття) і в окулярах. Вочевидь, обох батьків проковтнула одна з перших великих зачисток п'ятдесятих.

Наразі матір сиділа в якомусь місці глибоко під ним, із його маленькою сестричкою на руках. Він узагалі не пам'ятав сестри, хіба що крихітним, слабким, завжди тихим немовлям з великими пильними очима. Вони обидві дивилися на нього. Сиділи десь під землею — наприклад, на дні колодязя чи у дуже глибокій могилі, — але це місце, яке вже було глибоко під ним, саме собою рухалося ще глибше. Вони сиділи в кают-компанії корабля, що потопав, і дивилися на нього крізь усе темнішу воду. У кают-компанії ще залишалось повітря, вони бачили Вінстона, а він — їх, та весь цей час вони тонули, опускалися у зелену воду, яка от-от мала сховати їх навіки. Він був нагорі, у світлі, із повітрям, поки їх затягувало до смерті; і вони були внизу саме тому, що він був нагорі. Він це знав, вони це знали, і він бачив це в їхніх обличчях. Ані в цих обличчях, ані в серцях не було докору — саме знання того, що вони мусять померти, щоб він залишався живим, бо така неминуча природа речей.

Він не міг пригадати, що сталося, та уві сні знав, що якимось чином живе завдяки тому, що матір із сестрою пожертвували заради нього життям. Це був один із тих снів, які, хоча й відбуваються у характерному ландшафті сну, утім, продовжують роботу думки, і в яких людина усвідомлює ті ідеї й факти, що й після пробудження здаються новими й цікавими. От і зараз Вінстона раптом ошелешила думка про те, що смерть його матері близько тридцяти років тому була такою трагічною й скорботною, якої зараз бути просто не могло. Він усвідомив, що трагедія належить до прадавніх часів, тих часів, у яких ще існували приватність, любов і дружба, і члени сім'ї підтримували одне одного, не потребуючи для цього причин. Пам'ять про матір

врізалася йому в серце, бо мати померла, люблячи його, коли він був надто малим та егоїстичним, аби любити її у відповідь, і якимось чином — він нині не пам'ятав, яким — вона принесла себе в жертву ідеї вірності, що була особистою й незмінною. Він бачив, що такі речі нині були неможливими. Нині існували страх, ненависть і біль, та не було гідності емоцій, глибокого чи складного горя. Усе це він нібито побачив у великих очах матері й сестри, що дивилися на нього крізь зелену воду з глибини у сотні сажнів, опускаючись усе нижче.

Раптом він уже стояв на короткій пружній траві, літнього вечора, і косі промені сонця золотили землю. Пейзаж, який він споглядав, так часто з'являвся йому у снах, що він не був до кінця впевнений, чи бачив його колись насправді. У думках наяву Вінстон називав його Золотим Краєм. Це було порите кролями пасовисько, яким звивисто мандрувала стежка і тут і там виднілися кротовини. У нерівному живоplotі по інший бік поля злегка погойдувалися під вітерцем гілки в'язів, і густа маса листя колихалася, мов жіноче волосся. Деся поблизу, хоч і не у полі зору, повільно текла чиста вода у струмку, і плітки плавали у калюжах попід вербами.

До верб через поле ішла дівчина з темним волоссям. Вона зняла одяг, здавалося, єдиним рухом, і зневажливо кинула його в сторону. Тіло у неї було біле й гладеньке, та воно не збуджувало бажання, Вінстон навіть заледве глянув на нього. У ту мить його переповнював захват тим жестом, з яким вона жбурнула свій одяг. Грація й безтурботність того жесту наче скасували цілу культуру, цілу систему мислення, наче Старший Брат, і Партія, і Поліція Думок могли бути перетворені на ніщо єдиним розкішним жестом руки. Цей жест так само належав до давніх часів. Вінстон прокинувся зі словом «Шекспір» на вустах.

Із телеекрана лунав оглушливий свист, він тривав тридцять секунд на одній ноті. Була чверть по сьомій, час побудки кабінетних працівників. Вінстон вивалився з ліжка — голий, бо ж члени Зовнішньої Партії отримували щорічно лише три тисячі купонів на одяг, а піжама коштувала шістьсот, — схопив вицвілу тьмяну майку й шорти, що лежали на стільці. За три хвилини почнеться Руханка. Наступної ж миті його скрутив напад жорстокого кашлю — це майже завжди траплялося після пробудження. Кашель настільки виснажив його легені, що дихати знову Вінстон почав, лише лігши на спину

й кілька разів різко глибоко хапнувши повітря. Судини набрякли від кашлю, варикозна виразка почала свербіти.

— Група від тридцяти до сорока! — задзвяквав пронизливий жіночий голос. — Група від тридцяти до сорока! Займіть, будь ласка, свої місця. Від тридцяти до сорока!

Вінстон виструнчився перед телевізором, на якому вже з'явилося зображення доволі молодої жилавої, але м'язистої жінки в туніці й спортивних туфлях.

— Руки згинаємо й витягуємо! — відрапортувала вона. — Повторюйте за мною. РАЗ, два, три, чотири! РАЗ, два, три, чотири! Ну ж бо, товариші, трохи більше життя! РАЗ, два, три, чотири! РАЗ, два, три, чотири!..

Біль від нападу кашлю не до кінця стер із голови Вінстона залишене сном враження, а ритмічні рухи вправ до певної міри поновили його. Механічно вимахуючи руками вперед-назад із виразом похмурої втіхи на обличчі, що вважалося належним для Руханки, Вінстон намагався повернутися думками до неясного періоду раннього дитинства. Це було вкрай складно. Усе, що було до кінця п'ятдесятих, тьмяніло. Без зовнішніх записів, до яких можна було б звернутися, навіть обрис власного життя втрачав чіткість. Пам'яталися визначні події, які, цілком імовірно, ніколи не траплялися, пам'яталися подробиці випадків, без можливості відтворити атмосферу, а ще були довгі порожні проміжки, до яких нічого не можна було приписати. Раніше все було інакше. Навіть назви країн та їхні форми на мапі були інші. Наприклад, Злітна Смуга Один так не називалася: це була Англія або Британія, хоча Вінстон був майже впевнений, що Лондон завжди був Лондоном.

Він не міг із точністю пригадати час, коли його країна не вела війни, утім, було очевидно, що в його дитинстві був пристойний період мирного часу, бо одним із найперших його спогадів був повітряний наліт, який усіх нібито заскочив зненацька. Можливо, це саме тоді на Колчестер було скинуто атомну бомбу. Самого нальоту він не пам'ятав, але пригадував, як батько стискав його руку, поки вони бігли униз, униз, униз, кудись глибоко під землю, колами по гвинтових сходах, що дзеленчали під ногами, і зрештою ноги так втомилися, що Вінстон почав скиглити, і вони мусили зупинитися й відпочити. Мати, звичним для неї повільним, мрійливим чином, ішла далеко позаду. Вона несла

його сестричку — а може, на руках у неї був просто згорток ковдр, бо Вінстон не був певен, що його сестра тоді вже народилася. Зрештою вони вийшли до гамірного, заповненого людьми місця, яке, як він усвідомив, було станцією метро.

На кам'яній підлозі всюди сиділи люди, а інші, тісно згуртувавшись, займали металеві двоповерхові ліжка, один над одним. Вінстон із матір'ю й батьком знайшли собі місце на підлозі, а на ліжку поруч із ними сиділи пліч-о-пліч літні чоловік і жінка. На старому був пристойний темний костюм і чорний полотняний кептар, зсунутий на потилицю білосніжною копицею волосся; у старого було багряне обличчя, а в блакитних очах стояли сльози. Від нього несло джином. Схоже, він виступав із його шкіри замість поту, і можна було уявити, що сльози в його очах так само були чистим джином. Та, хоч і напідпитку, старий страждав від якогось щирого й нестерпного горя. Вінстон по-своєму, по-дитячому збагнув, що сталося щось жахливе, щось за межами прощання, щось, що не можна виправити. Йому здалося, що він знає, у чому справа. Загинув хтось, кого цей старий любив, — можливо, маленька онучка. Він щокілька хвилин повторював:

— Не треба б'ло їм вірити. Я ж казав, Ма, хіба ні? Ось що б'ває, як їм віриш. Я ж казав. Не треба б'ло вірити тим мерзотам.

Та Вінстон уже не міг пригадати, яким мерзотам не треба було вірити.

Із того часу війна буквально не вщухала, хоча, щиро кажучи, це не завжди була одна й та сама війна. Ще в Вінстоновому дитинстві протягом кількох місяців вулиці самого Лондона були охоплені безладними боями, деякі з них він живо пригадував. Та відстежити історію всього періоду, сказати, хто з ким воював у певний час, було просто неможливо, позаяк жодне письмове, та й усне джерело ніколи не згадувало альянсів, інакших за той, що існує нині. Наприклад, зараз, у 1984 році (якщо нині справді був 1984 рік), Океанія вела війну з Євразією і була в союзі з Остазією. Ніхто не визнавав, ані публічно, ані приватно, що три сили хоч колись групувалися інакше. А насправді Вінстон добре знав, що ще чотири роки тому Океанія воювала з Остазією і була в союзі з Євразією. Та це була лиш крапля потаємного знання, яким він випадково володів лише тому, що його пам'ять була недостатньо контрольована. Офіційної зміни союзників

ніколи не було. Океанія зараз воювала з Євразією, отже, Океанія завжди воювала з Євразією. Нинішній ворог завжди уособлював абсолютне зло, і з цього випливало, що будь-яка згода з ним, у минулому чи в майбутньому, була неможлива.

Насправді лякало, міркував він удесятитисячне, болісно штовхаючи плечі назад (вони саме описували кола торсом, від талії, вперши руки в боки, — ця вправа мала бути корисна для м'язів спини), насправді лякало те, що це могло бути правдою. Якщо Партія могла запустити руку в минуле й сказати, що тієї чи іншої події НІКОЛИ НЕ БУЛО, то хіба ж це не було жахливіше за тортури і смерть?

Партія казала, що Океанія ніколи не мала союзу з Євразією. Він, Вінстон Сміт, знав, що Океанія була в союзі з Євразією якихось чотири роки тому. Та де існувало це знання? Лише у його власній свідомості, яку так чи інакше скоро буде стерто. І якщо інші прийняли нав'язану Партією брехню, якщо усі записи оповідали одну й ту саму казку, тоді ця брехня входила до історії й ставала правдою. Гасло Партії казало: «Той, хто контролює минуле, контролює майбутнє; той, хто контролює теперішнє, контролює минуле». І все ж минуле, змінне за своєю природою, не змінювалося ніколи. Що б не було правдою зараз, це було правдою від вічності до вічності. Усе просто. Потрібен був лише нескінченний ряд перемог над власною пам'яттю. «Контроль реальності», так це називалося. «Двомисл» Новомовою.

— Вільно! — гавкнула інструкторка трохи привітніше.

Вінстон опустил руки вздовж боків і повільно наповнив легені повітрям. Мозок поринув у лабіринт світу двомисла. Знати і не знати, усвідомлювати повну істинність, промовляючи ретельно укладену брехню, мати одночасно дві взаємовиключні точки зору, знати, що вони суперечать одна одній, і вірити в обидві, іти логікою проти логіки, зрікатися моралі, претендуючи на неї, вірити в те, що демократія неможлива, і в те, що Партія — страж демократії, забувати те, що необхідно забути, тоді знову повертати це до пам'яті, коли є потреба, і швидко забувати знову, і понад усе, застосовувати цей процес до самого процесу. Ось у чому головні тонкощі: свідомо викликати несвідомість, а тоді знову бути несвідомим того гіпнозу, який щойно вжив до себе самого. Навіть зрозуміти слово «двомисл» можна було хіба через самий двомисл.

Інструкторка знову закликала їх до уваги.

— А тепер подивимося, хто може торкнутися пальців ніг! — з ентузіазмом мовила вона. — Згинаймося від стегон, товариші. РАЗ-два! РАЗ-два!..

Вінстон ненавидів цю вправу: від неї від п'ят до сідниць стріляло болем, і часто все закінчувалося ще одним нападом кашлю. Нотки напівприємності зникли з його роздумів. Він міркував про те, що минуле не просто було змінене, воно насправді було знищене. Бо ж як можна встановити найочевидніше, якщо воно збереглося лише в твоїй пам'яті, без жодного запису? Він спробував пригадати, в якому році вперше почув згадку про Старшого Брата. Здавалося, це мало бутидесь у шістдесятих, але з точністю сказати було неможливо. Авжеж, в історії Партії Старший Брат фігурував як лідер і вартовий Революції з перших днів. Його досягнення поступово зсувалися у часі, аж поки не поринули у міфічний світ сорокових і тридцятих, коли капіталісти в дивних циліндричних капелюхах іще каталися вулицями Лондона у великих і блискучих моторизованих машинах або кінських екіпажах із скляними боками. Не було як дізнатися, яка частина легенди є правдою, а що — вигадка. Вінстон навіть не міг згадати, коли з'явилася сама Партія. Навряд чи він чув слово «Ангсоц» до 1960 року, та було цілком імовірно, що його форма Старомовою — тобто, англійський соціалізм, — була в обігу раніше. Усе розтануло в тумані. Іноді і справді можна спіймати відверту брехню. Наприклад, було неправдою те, що Партія винайшла аероплани, як це стверджувалося в партійних підручниках історії. Вінстон пригадував аероплани з раннього дитинства. Однак довести щось було неможливо. Не було жодних доказів. Лише раз за життя він тримав у руках бездоганне документальне свідчення фальсифікації історичного факту. І з цього приводу...

— Сміте! — заверещав із телеекрана сердитий голос. — 6079 Сміт В.! Так, ВИ! Зігніться нижче, будь ласка! Ви можете краще. Погано стараєтеся. Нижче, будь ласка! ОТАК краще, товаришу. Тепер вільно, усьому загону, і дивіться на мене.

Несподіваний гарячий піт пробив усе Вінстонове тіло. Його обличчя залишалося незворушним. Не показувати розпачу! Не показувати огиди! Крихітний порух очей може тебе видати. Він стояв і дивився, як інструкторка витягає руки над головою, і — не сказати, що граційно,

утім, із винятковою ефективністю й акуратністю — згинається, а тоді засовує першу фалангу пальців під пальці ніг.

— ОСЬ, товариші! ОСЬ що я хочу від вас бачити. Дивіться на мене. Мені тридцять дев'ять, і в мене четверо дітей. Дивіться. — Вона знову зігнулася. — Ви бачите, що МОЇ коліна не згинаються. Ви всі так можете, якщо захочете, — додала вона, випрямляючись. — Усі, кому немає сорока п'яти, цілком спроможні торкнутися пальців ніг. Не кожен із нас має привілей битися на фронті, але принаймні всі можемо бути у формі. Пам'ятайте про наших хлопців на малабарському фронті! Про моряків у Плавучій Фортеці! Подумайте про те, із чим мусять мати справу ВОНИ. А тепер спробуйте знову. Краще, товаришу, уже ЗНАЧНО краще, — заохочувала інструкторка, а Вінстон, різко рвонувшись, зміг торкнутися пальців ніг, не згинаючи колін, уперше за кілька років.

Розділ 4

Коли почався робочий день, Вінстон із глибоким несвідомим зітханням, якого не стримала навіть близькість телеекрана, підтягнув до себе мовопис, здув порох із мікрофона й вдягнув окуляри. Тоді розгорнув й скріпив до купи чотири циліндрики паперу, які вже вилетіли з пневматичної труби праворуч від столу.

У стінах Вінстонової кабінки було три отвори. Праворуч від мовописа — маленька пневматична труба для письмових повідомлень, ліворуч — більша, для газет, а в бічній стіні, на відстані простягнутої руки, — велика довгаста щілина за дротяними ґратами. Вона призначалася для утилізації паперів. Таких щілин були тисячі, а то й десятки тисяч по всій будівлі, не лише у приміщеннях, а й у коридорах, мало не на кожному кроці. Їх чомусь називали дірами пам'яті. Коли якийсь документ підлягав знищенню або ж хтось просто помічав непотрібний папірець, ланцюжок дій виконувався автоматично: підняти клапан найближчої діри пам'яті й кинути папір туди, де його підхопить потоком теплого повітря й понесе до велетенських печей, схованих десь у закутках будівлі.

Вінстон проглянув чотири розгорнуті ним папірці. Кожен містив повідомлення в один-два рядки, написані скороченим жаргоном — не зовсім Новомовою, але здебільшого зі слів Новомови, — що використовувався Міністерством для внутрішніх задач. Повідомлення були наступні:

таймс 17.3.84 промова сб хибзвіт африка виправити

таймс 19.12.83 прогнози 3 р 4 квартал 83 одруки перевірити новим числом

таймс 14.2.84 міндостатку хибцитат шоколад виправити

таймс 3.12.83 звіт нақдня сб дваплюснедобрє пос неособи переписати повно вищкер перпідшив

Вінстон із невиразним відчуттям задоволення відклав четверте повідомлення. Це була заплутана й відповідальна робота, тож краще взятися за неї останньою. Інші три — робоча рутинна, хоча друга задача, напевно, потребуватиме нудного копирсання у списках цифр.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ